

Jeugdtheater in Nederland

Een bestel in crisis?

BA Eindwerkstuk

Charlotte Schuurs

Studentnummer 3633527

Theater- Film- en Televisiewetenschappen

Blok 2, studiejaar 2013-2014

Begeleider: L. Groot Nibbelink

24 januari 2014

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Het jeugdtheaterbestel.....	6
1.1 De wisselwerking binnen een bestel	6
1.2 Thema's in het debat rond het bestel	7
Hoofdstuk 2: Verschillende visies op het jeugdtheater	9
2.1 Figured Worlds	9
2.2 Cultuurbeleid jeugdtheater periode 2009-2012 en 2013-2016.....	9
2.3 Overzicht geschiedenis: de veranderende idealen van het jeugdtheaterbestel	10
2.4 Samenvatting belangrijkste idealen	12
Hoofdstuk 3: Analyse van het hedendaagse debat.....	13
3.1 De belangrijkste knelpunten	13
3.1.1 Kwaliteit.....	13
3.1.1a Evaluatie	14
3.1.2 Relatie met de markt.....	14
3.1.2a Evaluatie	15
3.1.3 Legitimatie subsidiebeleid.....	16
3.1.3a Evaluatie	17
3.2 Afsluiting analyse.....	17
Hoofdstuk 4: Conclusie.....	19
Bibliografie	22
Literatuur.....	22
Overige bronnen	23

Inleiding

Op 7 november 2013 plaatst de VNG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) een noodoproep over de huidige stand van zaken binnen het culturele veld. Ze vragen een "structurele spoedreparatie van 20 miljoen" omdat ze vrezen voor een kaalslag binnen de cultuur.¹ Wanneer we specifiek kijken naar het professioneel jeugdtheater, dan stelt de VNG dat specifieke en grootschalige jeugdtheatergezelschappen ontbreken. Bovendien vindt er geen ontwikkeling meer plaats betreffende de diversiteit binnen het landschap van het jeugdtheater.² Gemeenten zijn volgens de VNG niet in staat de bezuinigingen op te vangen aangezien zij vanaf 2015 zelf te maken krijgen met forse bezuinigingen.³ Opvallend genoeg werd in cultuurnotaperiode 2001-2004 door de Rijksoverheid nog extra geld vrijgemaakt voor het jeugdtheater voor een doorlopende financiële ondersteuning.⁴

De oproep van de VNG, betreffende de (vermeende) kaalslag, staat haaks op het beleid van de huidige minister van cultuur, Jet Bussemaker. De minister geeft aan dat de overheid de culturele sector ondanks de vele bezuinigingen zal blijven ondersteunen waarmee "de kwaliteit, de spreiding, de toegankelijkheid, de diversiteit en het behoud van cultuur gewaarborgd worden."⁵ Bovendien liggen de accenten van Bussemakers cultuurbeleid op kwaliteit, educatie en spreiding. Deze (vermeende) ondersteuning is echter iets wat de oproep van de VNG tegenspreekt.

De nadruk op educatie verschoof naar de achtergrond bij de besluiten betreffende de basisinfrastructuur voor 2013-2016. Toenmalig staatssecretaris van cultuur Halbe Zijlstra sprak in een kamerbrief over een "omslag in het cultuurbeleid: minder subsidieafhankelijkheid en scherpe selectie van te financieren instellingen."⁶ Ondanks de aangescherpte eisen zullen volgens Zijlstra de spreiding, educatieve taken en kwaliteit gewaarborgd blijven doordat de overheid in acht kernpunten in Nederland jeugdtheatergezelschappen financieel ondersteunt.⁷ Echter, de instandhouding van spreiding en educatie komt niet overeen met de hedendaagse situatie. Zo heeft jeugdtheatergezelschap Sonnevandk bijvoorbeeld als enige in de regio Oost subsidie ontvangen terwijl dit gebied zowel Gelderland als Overijssel betreft. Het is voor Sonnevandk onmogelijk om alle kinderen in deze provincies te bereiken.⁸ Er is dus op z'n minst in delen van Nederland sprake van de kaalslag die de VNG benoemt.

De redenen achter het subsidiebeleid van de overheid zijn door de jaren heen sterk veranderlijk gebleken. Een van de gevolgen hiervan was dat het professioneel jeugdtheater in deze periode mede gevormd werd door de waarden die de overheid terug wilde zien in het jeugdtheater. Bij veel jeugdtheatermakers roept dit al jaren de angst op dat het

¹ "Spoedreparatie van cultuurbezuinigingen noodzakelijk." [07-11-2013] *Vereniging van Nederlandse Gemeenten*. Geraadpleegd op 12 november 2013.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ S. Andringa, "Bemoei je d'r niet mee! Verontrusting en ergernis over de onstuitbare opmars van de kunsteducatie," in *Uitgelicht: Nederlands jeugdtheater anno 2002*, red. B. Boonstra, et. al. (Amsterdam: International Theatre and Film Books 2002): 91-100, 95.

⁵ J. Bussemaker, *Cultuur beweegt. De betekenis van cultuur in een bewegende samenleving* (Den Haag: 10 juni 2013), 5.

⁶ H. Zijlstra, *Besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, september 2012), 1-2.

⁷ Idem, 4.

⁸ B. Zwaneveld, "Sonnevandk heeft de weg omhoog gevonden," *TM* 16.8 (2012): 26-28, 27.

jeugdtheaterbestel "in de eerste plaats functioneert vanuit een politieke en beleidsmatige doelstelling en niet uitsluitend vanuit een artistiek-inhoudelijke doelstelling."⁹ Daarnaast verbindt de overheid het jeugdtheater veelvuldig aan instrumentele waarden en een educatieve taak, iets waar het jeugdtheaterveld moeite mee heeft.

Minister Bussemaker lijkt het beleid van Zijlstra door te willen zetten, wat zou betekenen dat jeugdtheatergezelschappen de komende jaren minder financiële middelen ter beschikking hebben. Nu al verkeren veel gezelschappen in financiële nood vanwege de doorgevoerde bezuinigingen. De inkrimping van de basisinfrastructuur lijkt eveneens niet voor een stimulans te zorgen. Bovendien zullen de jeugdtheatergezelschappen bij subsidieverzoeken voor de komende beleidsperiode moeten voldoen aan de 21,5% norm aan eigen inkomsten.

Op basis van het bovenstaande vraag ik mij af in welke mate er inderdaad sprake is van een nijpende situatie binnen het professioneel jeugdtheater. Ik richt me hierbij in het bijzonder op instellingen in de basisinfrastructuur (BIS), het subsidiestelsel van de Rijksoverheid dat voor een meerjarige periode geld uitkeert aan de opgenomen gezelschappen. De hoofdvraag binnen dit onderzoek luidt als volgt: *Hoe is het huidige debat over jeugdtheater in Nederland te verklaren vanuit verschillende visies op de (artistieke) waarde en het maatschappelijk belang van jeugdtheater?*

Aan de hand van Van Maanen (1997) en Meyer (2002) zal ik de twee partijen in dit onderzoek, de Rijksoverheid en het professionele jeugdtheaterveld, benaderen als een bestel. Van Maanen introduceert de notie van 'bestel' om het samenspel van makers, overheid en (distributie-) organisaties aan te wijzen die (idealiter) samen de dynamiek van het (jeugd-) theaterveld bepalen. Meyer (2002) toont aan dat deze benadering ook heel goed voor het jeugdtheater te gebruiken is. In discussies binnen dit 'bestel' komen een aantal terugkerende thema's en spanningsvelden aan de orde. Daarom zet ik de notie van bestel in als theoretisch-methodologisch kader om een vergelijkend onderzoek te doen naar de functie en rol van beide groepen.

Het onderzoeksmateriaal bestaat uit rapporten van de Raad voor Cultuur betreffende de subsidiëring van het professioneel jeugdtheater en opbouw van de actuele basisinfrastructuur (2013-2016). Specifieke bronnen over het professioneel jeugdtheater zijn lastiger te achterhalen. Boeken zijn schaars, net als publicaties van de gezelschappen zelf. De artikelen van theatertijdschrift *TM* (Theatermaker) bieden hier uitkomst. Deze artikelen bevatten interviews met jeugdtheatermakers over, onder andere, het huidige (jeugd-) theaterklimaat en de cultuurbezuinigingen. Deze bronnen worden gebruikt bij de analyse van het hedendaagse debat.

Dit onderzoek wordt uitgevoerd volgens een discoursanalyse. De uitspraken binnen het debat worden kritisch bekeken en in een evaluatief kader geplaatst om op deze manier de knelpunten helder weer te geven. De methode bestaat enerzijds uit de *figured worlds tool* van James Paul Gee (2011) en anderzijds uit thema's binnen het debat over het toneelbestel zoals geïnventariseerd door Hans van Maanen (1997). De *figured worlds tool* wordt ingezet om de aanwezige vooronderstellingen in het debat in kaart te brengen. Deze vooronderstellingen

⁹ D. Meyer, "De vinexlocatie. Het jeugdtheaterbestel onder de loep genomen," in *Uitgelicht: Nederlands jeugdtheater anno 2002*, red. B. Boonstra, et. al. (Amsterdam: Uitgeverij International Theatre and Film Books 2002): 43-56, 44.

betreffen de visies van beide partijen over de thema's die Hans van Maanen heeft aangedragen: kwaliteit, de marktrelatie en de legitimatie van het overheidsbeleid. Beide methodes zullen in hoofdstuk 3 uitgebreid worden toegelicht.

In hoofdstuk 1 zal een introductie worden gegeven op het jeugdtheaterbestel en de wisselwerking tussen de overheid en het jeugdtheater binnen dit bestel. In hoofdstuk 2 zal worden gekeken naar de idealen die volgens beide partijen verbonden zijn met het jeugdtheater. Voor recente visies zal gekeken worden naar het cultuurbeleid in cultuurnotaperiodes 2009-2012 en 2013-2016. Vervolgens zal beschreven worden welke idealen in de recente geschiedenis aan het jeugdtheater zijn verbonden om zo de veranderende idealen van het jeugdtheater in kaart te brengen. In hoofdstuk 3 komt de daadwerkelijke analyse van het hedendaagse debat rondom het professioneel jeugdtheater aan bod, waarbij de bestaande knelpunten worden geïnventariseerd. Vervolgens zal in hoofdstuk 4 gekeken worden naar de cultuurplannen voor cultuurnotaperiode 2017-2020, waarna enkele aanbevelingen gemaakt zullen worden op basis van de te verwachten toekomstsituatie van het professioneel jeugdtheater in Nederland.

Hoofdstuk 1: Het jeugdtheaterbestel

1.1 De wisselwerking binnen een bestel

Voor de analyse van het hedendaagse debat betreffende het professioneel jeugdtheater worden de overheid en het jeugdtheaterveld tegenover elkaar gezet. Om de wisselwerking tussen beide partijen te analyseren wordt er gesproken over een toneelbestel waarvan zowel de overheid als het professioneel jeugdtheater deel uitmaken.

Theaterwetenschapper Hans van Maanen geeft in zijn boek *Het Nederlandse toneelbestel van 1945 tot 1955* uit 1997 een definitie van wat hij het toneelbestel noemt. Hij spreekt over een geheel van organisaties waarbinnen de "productie, distributie en receptie van gesubsidieerd toneel georganiseerd zijn."¹⁰ De overheid speelt een belangrijke rol bij de werking van dit bestel. Er is volgens Van Maanen sprake van "een systeem van publieke voorzieningen waarvan de hechtheid min of meer wordt bepaald door de rol die de overheid in het systeem speelt."¹¹ Deze visie wordt gedeeld door historicus Roel Pots wanneer hij beschrijft dat al in de jaren 80 "privaatrechtelijke georganiseerde voorzieningen en 'verzelfstandigde' culturele instellingen in een door de overheid ontworpen structuur (werden) ondergebracht."¹² Deze structuur stond onder invloed van de wet op het specifiek cultuurbeleid waardoor de overheid een sturende rol kreeg in de ontwikkeling van de kunsten.¹³

De wisselwerking tussen de overheid en het jeugdtheater is af te leiden uit de verschillende rollen die de overheid kan aannemen binnen het toneelbestel. De overheid kan ingrijpen in het veld wanneer daar vraag naar is, maar de overheid kan tevens op een afstand blijven om het culturele veld de ruimte te geven om zich in alle vrijheid te kunnen ontplooien.¹⁴

Net als de overheid kunnen we het professioneel jeugdtheater in Nederland zien als zijnde een deel van het bestel. Dramaturg Dennis Meyer heeft deze visie eerder beschreven door te stellen dat we een jeugdtheaterstelsel in Nederland hebben omdat er sprake is van "een samenhangend stelsel van beleidsafspraken tussen de overheden om een aantal jeugdtheatervoorzieningen met bepaalde kenmerken in stand te houden."¹⁵ Meyer gaat met zijn visie mee in de definitie van het bestel zoals geformuleerd door Hans van Maanen.

Minister Plasterk sprak in *Kunst van leven* eveneens over een jeugdtheaterbestel. Volgens Plasterk hing de wording van een bestel sterk af van de ontwikkelingen die het professioneel jeugdtheater de laatste decennia heeft doorgemaakt. Op deze wijze zijn er een groot aantal kwalitatief hoogstaande jeugdtheatervoorzieningen ontstaan waardoor er met recht gesproken kan worden van een bestel.¹⁶

¹⁰ H. van Maanen, *Het Nederlandse toneelbestel van 1945 tot 1955* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997), 7.

¹¹ Idem, 43.

¹² R. Pots, *Cultuur, koningen en democraten. Overheid & cultuur in Nederland*. 4^e druk (Amsterdam: Boom, 2010), 433.

¹³ Idem, 434.

¹⁴ C.B. Smithuijsen, *Cultuurbeleid in Nederland* (Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap/ Boekmanstudies, 2007), 39.

¹⁵ Meyer, 44.

¹⁶ Plasterk, 43.

1.2 Thema's in het debat rond het bestel

Hans van Maanen beschrijft een aantal hoofdthema's welke volgens hem telkens terug lijken te keren in het debat rondom het Nederlandse toneelbestel. Deze thema's zijn kwaliteit, de relatie met de markt en de subsidierelatie tussen de overheid en het toneelbestel.¹⁷ Deze onderwerpen lijken ook nu nog zeer aanwezig in het hedendaagse debat en zijn om deze reden bruikbaar voor de analyse.

Met kwaliteit doelt Van Maanen op de (eventuele) functie die kwaliteit voor het theater kan hebben. Hij stelt dat de definitie van wat kwalitatief goede kunst is een belangrijke rol speelt bij de beoordeling van kunst. Bovendien kan kunst volgens Van Maanen bijdragen aan het dichten van de kloof tussen populaire en 'elite' kunst door rekening te houden met het publiek.¹⁸ Van Maanen ziet kwalitatief goede kunst dus als instrument om iets in de samenleving te bewerkstelligen. Echter, voor dit onderzoek zal het begrip van kwaliteit anders worden ingezet. In de discussie over het professioneel jeugdtheater is het interessanter te kijken naar de factoren die beide partijen verbinden aan de notie van kwaliteit. Op basis van welke waarden of idealen wordt kwaliteit vastgesteld door beide partijen?

Met betrekking tot de relatie met de markt geeft Van Maanen aan dat het proces van marktwerking niet altijd even enthousiast is ontvangen in het culturele veld. Voor velen is het zelfs

lange tijd een besmet begrip geweest en dat is zeker niet minder geworden sinds de gezelschappen zich door de 15%-maatregel gedwongen voelen zelf aan marketing te gaan doen.¹⁹

Door deze 'gedwongen' relatie met de markt te benoemen wordt een van de grootste problemen binnen de theaterwereld in kaart gebracht. Culturele instellingen en gezelschappen worden gedwongen zich op een markt te begeven waar het draait om het bereiken van zoveel mogelijk publiek en het genereren van eigen inkomsten. Velen zijn volgens Van Maanen bang dat deze focus op de markt de aandacht afleidt van waar het eigenlijk om zou moeten gaan: de kunst zelf.²⁰ In de analyse stel ik de vraag hoe de betrokken partijen denken over deze marktwerking.

De overheid stelt dat, wanneer de markt daadwerkelijk tekortschiet, er ingegrepen zal worden. Dit komt omdat kunst door de overheid vaak gezien wordt als een *merit-good*:

een goed (of een dienst) waarvan de beoogde consument de waarde niet of onvoldoende inziet, in tegenstelling tot de overheid, die in dat geval de kosten van het gebruik voor haar rekening neemt.²¹

Volgens Van Maanen kan deze opvatting gezien worden als het meest terugkerende argument ter legitimering van het subsidiebeleid van de overheid.²² Belangrijk hierbij is welke waarden de

¹⁷ Van Maanen, 267.

¹⁸ Idem, 288-289.

¹⁹ Idem, 306.

²⁰ Ibidem.

²¹ Idem, 332.

²² Ibidem.

overheid verbindt aan het overeind houden van instellingen wanneer de markt faalt. Hoe wordt hier eigenlijk over gesproken binnen het debat?

Voordat zal worden overgegaan tot de analyse zal eerst worden gekeken naar de relatie tussen het professioneel jeugdtheater en de overheid. De nadruk ligt hierbij op de idealen die de overheid graag aan het jeugdtheater wil verbinden en hoe dit samenhangt met de ontwikkeling van het jeugdtheater in Nederland.

Hoofdstuk 2: Verschillende visies op het jeugdtheater

2.1 Figured Worlds

Taal- en sociologiewetenschapper James Paul Gee beschrijft in zijn boek *How to Discourse Analysis: A Toolkit* een aantal werkwijzen om een discoursanalyse uit te voeren. Een van deze 'tools' betreft de *figured worlds tool*. Volgens Gee zijn dit 'typische gedachten' en opvattingen over bepaalde zaken in de wereld, ofwel vooronderstellingen.²³ Ter illustratie kan gekeken worden naar een klaslokaal. Gee beschrijft dat iedereen typische gedachten heeft bij dit beeld, zoals de aanwezigheid van een juffrouw en kinderen zittend aan tafels in de richting van het schoolbord.²⁴ *Figured worlds* zijn afhankelijk van sociale en culturele factoren en ervaringen die je als persoon hebt opgedaan, wat leidt tot onderlinge verschillen. Bovendien draagt een veranderende samenleving eveneens bij aan het onvaste karakter van de *figured world*.²⁵

Het overheidsbestel en het professioneel jeugdtheaterbestel zullen worden gezien als een op zichzelf staande *figured world*. Onder de *figured world* van de overheid wordt de Raad voor Cultuur geplaatst, samen met de betrokken staatssecretaris of minister van cultuur. Bij het professioneel jeugdtheater bestaat de *figured world* uit jeugdtheatermakers, artistiek leiders, dramaturgen en (jeugd-) theaterjournalisten of wetenschappers.

Hoewel het uitgaan van een *figured world* voor problemen kan zorgen (er zijn altijd onderlinge verschillen) is hiervoor gekozen om op deze wijze te achterhalen hoe er over bepaalde onderwerpen door beide partijen in het debat gedacht wordt. Welke thema's worden benadrukt of minder belicht en welke aannames spelen een rol? Alleen wanneer je beide meningen helder geformuleerd hebt is het mogelijk deze standpunten met elkaar in discussie te laten gaan en er kritisch op te kunnen reflecteren. Volgens Gee is het achterhalen van dit soort achterliggende informatie cruciaal om de andere partij volledig te kunnen begrijpen.²⁶

2.2 Cultuurbeleid jeugdtheater periode 2009-2012 en 2013-2016

Voor dit onderzoek is het belangrijk te weten wat het overheidsbeleid is geweest op het gebied van jeugdtheater. Wat zou jeugdtheater volgens de overheid eigenlijk moeten zijn? Omdat het te veel ruimte in zal nemen een volledige geschiedenis van het cultuurbeleid te beschrijven, wordt de focus gelegd op cultuurnotaperiodes 2009-2012 en 2013-2016. Deze keuze wordt verantwoord doordat op 1 januari 2013 een volledig nieuwe basisinfrastructuur in werking is gesteld.

Zoals uit de volgende paragraaf zal blijken, is de rol van de overheid binnen het jeugdtheaterveld door de geschiedenis heen zeer veranderlijk geweest. Dit is eveneens terug te zien in de vergelijking van cultuurnotaperiodes 2009-2012 en 2013-2016. Voormalig minister van cultuur, Ronald Plasterk, gaf in 2009 opdracht om in het nieuwe cultuurnotasysteem meer aandacht te schenken aan jeugdpodiumkunsten na kritiek van de Raad voor Cultuur over het ontbreken van een dergelijk goed aanbod.²⁷ In de basisinfrastructuur werd daarom apart de

²³ J. P. Gee, *How to do Discourse Analysis: A Toolkit* (Londen: Routledge, 2011), 172.

²⁴ Idem, 170-171.

²⁵ Idem, 170.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Idem, 136.

aandacht gelegd op jeugdtheatergezelschappen. Uiteindelijk werden negen jeugdtheatergezelschappen opgenomen in het subsidiestelsel.²⁸

In 2013 heeft voormalig staatssecretaris Halbe Zijlstra nog maar plaats voor acht jeugdtheatergezelschappen. In eerste instantie lijkt deze verandering niet rampzalig, maar wanneer we kijken naar de wijze waarop er over het jeugdtheater wordt gesproken zijn er grotere verschillen te bemerken. Minister Plasterk heeft in zijn cultuurvisie *Kunst van leven* apart de aandacht gelegd op de jeugdpodiumkunsten. Hij stelt dat het genereren van een podiumaanbod voor de jeugd een van de taken is van de overheid, die om deze reden verantwoordelijk is voor financiële steun. Plasterk gaf aan te streven naar "een breed aanbod voor jeugd en jongeren."²⁹ Waar Plasterk de nadruk legt op het jeugdtheater, is er bij Zijlstra slechts sprake van een korte notitie. Zijlstra is van mening dat de grote theaterinstellingen, die deel uitmaken van de basisinfrastructuur, tevens moeten zorgen voor jeugdtheateraanbod. Bovendien moeten jeugdtheatergezelschappen samenwerken met volwassenengezelschappen.³⁰

De plaats van het jeugdtheater in Nederland lijkt te zijn verschoven van een duidelijk zichtbare zelfstandige discipline richting een klein onderdeel van het theateraanbod. Het advies van de Raad voor Cultuur voor de subsidieperiode 2013-2016 illustreert dit. De Raad stelt voor om het culturele veld op te delen in acht kernpunten of theatervoorzieningen, waarbij elk van deze voorzieningen ook verantwoordelijk zijn voor "het produceren van jeugdtheater, waarbij ook het onderwijs een belangrijke opdrachtgever en afnemer is."³¹

Om de veranderende idealen in het hedendaagse debat te kunnen analyseren is het noodzakelijk een stukje terug in de geschiedenis te gaan. Welke idealen zijn er door de jaren heen eigenlijk aan het jeugdtheater verbonden?

2.3 Overzicht geschiedenis: de veranderende idealen van het jeugdtheaterbestel

Omdat het te ver de breedte in gaat om een volledig overzicht van de jeugdtheatergeschiedenis te schetsen, is er voor gekozen om als startpunt de jaren 70 aan te houden. Dit omdat het jeugdtheater vanaf deze periode een groot aantal ontwikkelingen heeft doorgemaakt.

Volgens Anita Twaalfhoven (specialist jeugdtheater bij het voormalig Nederlands Theater Instituut) waren "pedagogische en politieke idealen" belangrijk voor de manier waarop het jeugdtheater zich profileerde in de jaren 70.³² Het draaide voornamelijk om maatschappelijke betrokkenheid. Door te focussen op de stelling "verander de wereld en begin bij het kind" leek het jeugdtheater een sociale taak te vervullen.³³ Volgens theatercriticus Henny van Schaik kwam dit deels door het toenmalige overheidsbeleid want de overheid "stimuleerde de esthetische vorming die kinderen 'kunstgenot' wilde aanleren, zodat ze zich tot toekomstige

²⁸ H. de Hoon, *Hoezo jeugdtheater?! De positie van jongeren binnen het Nederlandse jeugdtheater*. Masterthesis. (Universiteit Utrecht, 15 augustus 2011), 7.

²⁹ R. Plasterk, *Kunst van Leven. Hoofdlijnen Cultuurbeleid* (Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap/ Koninklijke De Swart, 2007), 43.

³⁰ H. Zijlstra, "Meer dan kwaliteit, een nieuwe visie op cultuurbeleid," [10-06-2011] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 20 december 2013, 18.

³¹ Ibidem.

³² A. Twaalfhoven, "Van jonge mensen en de dingen die gaan komen," *Boekman Kind en Kunst* 15.56 (2003): 6-17, 9.

³³ Ibidem.

schouwburgbezoekers zouden ontwikkelen.”³⁴ Het jeugdtheater van de jaren 70 gaat mee in de idealen van de overheid en verandert op deze wijze in een instrument voor het overheidsbeleid. Er is hier sprake van een wisselwerking binnen het toneelbestel tussen de overheid en het jeugdtheaterveld.

De maatschappelijke rol van het jeugdtheater verschuift eind jaren 70, begin jaren 80 naar de achtergrond waardoor er plaats gemaakt kan worden voor artistieke ontwikkelingen. Men wil af van de morele boodschap van de overheid en gaat op zoek naar “de eigen artistieke identiteit.”³⁵ Dit proces viel samen met een terugtrekkende overheid en door de opkomst van massamedia (zoals film) werden andere kunstvormen meer geaccepteerd.³⁶ Beide processen zorgden ervoor dat het jeugdtheater de mogelijkheid kreeg zich artistiek te ontwikkelen waarbij de nadruk kwam te liggen op kwalitatief goede jeugdtheatervoorstellingen.³⁷ Bovendien ontstaan in deze periode de eerste jeugdtheaterprijzen (Hans Snoekprijs, 1977) en jeugdtheaterfestivals (*jeugdtheaterfestival*, Den Bosch 1983). Er komt zelfs een eigen overkoepelende organisatie (De Bundeling) in 1981.³⁸ Dit zijn tekenen dat het jeugdtheater zich professionaliseert en geaccepteerd wordt als een volwaardige theaterdiscipline.

In de jaren 90 worden twaalf jeugdtheatergezelschappen opgenomen in het kunstenplan van het toenmalige ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur (WVC). Jeugdtheatermakers lijken echter terug te keren naar de maatschappelijke idealen uit de jaren 70, zij het op een iets andere manier. Men is niet uit op een morele boodschap richting zijn publiek, maar laat zich inspireren door de maatschappij van dat moment, bijvoorbeeld door oorlog (de Koude Oorlog was net geëindigd).³⁹ Waarom werd teruggerepen op de maatschappelijke idealen is niet volledig duidelijk. Theaterwetenschapper Anja Krans stelt dat het wellicht gerelateerd is aan het feit dat de theatermakers de toeschouwers graag dichterbij de maatschappij wilden brengen. De enige manier om dit te bereiken was om via voorstellingen te reflecteren op de gezamenlijke geschiedenis.⁴⁰

Hoewel de subsidies zorgen voor een gezonde financiële situatie, zorgt deze afhankelijkheidsrelatie ervoor dat het jeugdtheater rekening moet gaan houden met de wensen van de overheid. Iets waar men in de jaren 80 nog van af stapte omwille van de eigen artistieke ontwikkeling. Deze afhankelijkheid wordt duidelijk in cultuurnotaperiode 2001-2004. De overheid heeft extra geld vrijgemaakt voor het jeugdtheater, maar met het aannemen van dit subsidiegeld verplicht het jeugdtheater zich tot het vervullen van een educatieve taak.⁴¹ Deze nadruk op educatie komt een aantal jaar nadat het ministerie van WVC verdwijnt en het

³⁴ H. van Schaik, “Niet elk compromis is laf, een inleiding,” in *Jeugdtheater in Europa, een overzicht*, red. H. van Schaik (Utrecht: LOKV 1993): 7-14, 10.

³⁵ D. van Iperen, *Inkrimping of verrijking? De verwachte gevolgen van de herinrichting van de cultuurnotasytematiek op het jeugdtheaterbestel*. Masterthesis (Universiteit Utrecht, 10 september 2008), 28.

³⁶ Smithuijsen, 33-34.

³⁷ A. Twaalfhoven, “De bloeiperiode van het jeugdtheater,” in *Jeugdtheater geen kinderspel. Beknopte geschiedenis van het jeugdtheater in Nederland*, red. R. Erenstein (Amsterdam: Nederlands Theater Instituut/ International Theatre and Film Books 1991): 75-96, 75.

³⁸ Van Iperen, 28.

³⁹ Dennis Meijer en Anne van Otterloo, “Een stroming in beweging,” in *Jeugdtheater in Europa, een overzicht*, red. H. van Schaik (Utrecht: LOKV 1993): 41-45, 43.

⁴⁰ A. Krans, *Vertraagd effect. Hedendaags theater in 1 inleiding en 18 interviews* (Amsterdam: Theater Instituut Nederland, 2005), 79.

⁴¹ S. Andringa, “Bemoei je d’r niet mee! Verontrusting en ergernis over de onstuitbare opmars van de kunsteducatie,” in *Uitgelicht: Nederlands jeugdtheater anno 2002*, red. B. Boonstra, et. al. (Amsterdam: Uitgeverij International Theatre and Film Books 2002): 91-100, 95.

ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap wordt opgericht. De focus op welzijn verschuift naar de achtergrond, maar het idee dat cultuur een opvoedend karakter heeft blijft in stand door de combinatie met het onderwijs. Het jeugdtheater wordt hierdoor opnieuw een (politiek) instrument van de overheid om haar maatschappelijke idealen op de burgers over te brengen.

Echter, niet de verbintenis met instrumentele maatschappelijke waarden, maar juist voorgenoemde educatieve taak schiet veel jeugdtheatermakers in het verkeerde keelgat. De samenwerking tussen beide disciplines lijkt alleen maar belemmeringen in de hand te werken aangezien jeugdtheatergezelschappen rekening moeten houden met de schoolagenda. Bovendien eisen scholen vaak dat producties in de gymzaal passen waardoor de artistieke vrijheid van makers wordt ingeperkt.⁴² Of zoals regisseur Jos van Kan het verwoordt:

Door de educatiemode heeft deze theatertak zich (...) in een heel vreemde hoek laten zetten. (...) Voorbereiding en reflectie zijn soms nodig, nu is het een *must* geworden. Ik zou willen dat jeugdtheater weer kunst mag zijn die op zichzelf staat. Zichzelf genoeg is.⁴³

Regisseur Silvia Andringa reageert nog feller op de discussie met betrekking tot de educatieve taak door te stellen dat educatie niets met het jeugdtheater te maken heeft. Dit is een taak van het onderwijs zelf, niet van het theater.⁴⁴ Uit de analyse van het hedendaagse debat zal blijken dat er nog steeds onvrede is over deze verbintenis met educatie.

2.4 Samenvatting belangrijkste idealen

De idealen rondom het jeugdtheater blijken sterk afhankelijk van de maatschappelijke omgeving en het overheidsbeleid. Bovendien spelen de opvattingen van beide partijen betreffende de waarden van jeugdtheater een belangrijke rol, welke ze tot *figured worlds* maakt. De overheid verbindt het jeugdtheater voornamelijk met instrumentele waarden zoals educatie, opvoeding en maatschappelijke idealen. Het jeugdtheater wil af van deze maatschappelijke verbintenis en wil zich artistiek meer profileren. De vraag is nu of het jeugdtheater nog steeds fungeert als overheidsinstrument en of het per definitie een (instrumentele) functie moet hebben.

⁴² J. Schmitz, "Crisis! Een kritische beschouwing van het Nederlandse jeugdtheater," *Boekman Kind en Kunst* 15.56 (2003): 50-54, 51.

⁴³ B. Deuss, "'Jeugdtheater is kúnst, geen educatie,' Regisseur Jos van Kan verruult het jeugdtoneel voor muziektheater en opera," [04-01-2003] *Volkskrant*. Geraadpleegd op 24 november 2013.

⁴⁴ Andringa, 95.

Hoofdstuk 3: Analyse van het hedendaagse debat

3.1 De belangrijkste knelpunten

Ter beantwoording van de vraag wat nu precies de belangrijkste knelpunten lijken te zijn in het actuele cultuurbeleid betreffende professioneel jeugdtheater, is gekeken naar uitspraken die gedaan zijn in het hedendaagse debat. Onder 'hedendaags' wordt de periode vanaf 2011 tot aan 2013 verstaan. Dit aangezien de plannen voor de nieuwe indeling van de basisinfrastructuur vanaf 2011 bekend zijn gemaakt. Binnen het debat is er gezocht naar de hoofdlijnen en de meest voorkomende argumenten betreffende de thema's die Hans van Maanen heeft beschreven.

3.1.1 Kwaliteit

De factor die binnen het jeugdtheaterbestel het meest in verband wordt gebracht met kwaliteit is artistieke ontwikkeling. Petra Blok, directeur *Festival Tweetakt*, benadrukt dit door aan te geven dat er op het festival enkel voorstellingen worden geprogrammeerd van "uitzonderlijke kwaliteit."⁴⁵ Het gaat volgens Blok om voorstellingen die echt kunst zijn en die niet enkel geproduceerd zijn ter vermaak. Het is lastig om een goede definitie te geven van kwaliteit, maar volgens Blok is de regel bij *Tweetakt* dat voorstellingen geen saaie moraliserende boodschap mogen hebben en dat het voor volwassenen ook aansprekend moet zijn.⁴⁶

De definitie die jeugdtheatermakers hanteren komt niet altijd overeen met de visie van de Raad voor Cultuur, zoals blijkt uit het verhaal van Theatergroep Kwatta. Dit jeugdtheatergezelschap maakt geen deel meer uit van de hedendaagse basisinfrastructuur. Desondanks zijn ze momenteel succesvol in het buitenland (waaronder Amerika). Artistiek leider Josee Hussaarts geeft aan dat het voelt alsof het gezelschap op deze wijze kan tonen dat ze wel degelijk kwalitatief goede voorstellingen maken.⁴⁷

In het advies van de Raad voor Cultuur over de inrichting van de basisinfrastructuur voor de periode 2013-2016 wordt op heldere wijze geformuleerd op welke wijze kwaliteit binnen de culturele sector beoordeeld wordt, namelijk via vakmanschap, oorspronkelijkheid, zeggingskracht en vernieuwing.⁴⁸ Dat (artistieke) kwaliteit en vernieuwing sterk met elkaar samenhangen, blijkt uit de reden achter het subsidieverlies van Kwatta. De Raad prijst Kwatta om de "herkenbare artistieke stijl" en de kwalitatief goede voorstellingen, maar desondanks gaat de subsidie naar Jeugdtheater Sonnevand. Sonnevand heeft de toekomstplannen beter op orde en bovendien bieden deze plannen meer ruimte aan "nieuwe artistieke impulsen en (...) meer en betere samenwerkingsverbanden."⁴⁹

Waar het jeugdtheaterveld graag de nadruk legt op jeugdtheatervoorstellingen als kunst, wil de Raad voor Cultuur vooral duidelijke richtlijnen zien die eenvoudig te controleren zijn. Bovendien stelt de Raad eisen aan een helder toekomstplan, waarbij de focus eveneens

⁴⁵ B. Zwaneveld, "Festival Tweetakt. 'Jeugdtheater is een vorm van kunst,'" *TM* 16.2 (2012): 16-18, 17.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ J. van Ginneken en Geert Willems, "'Inspiratie? Bij de vijver zitten en 'n kikker zien,'" [13-12-2013] *De Gelderlander*. Geraadpleegd op 13 december 2013.

⁴⁸ Raad voor Cultuur. *Slagen in cultuur. Culturele basisinfrastructuur 2013-2016* (Raad voor Cultuur, 21 mei 2012), 15.

⁴⁹ Idem, 71.

uitgaat naar artistieke ontwikkeling. Deze tegengestelde visies kunnen fricties opleveren en grote gevolgen hebben voor de betrokken jeugdtheatergezelschappen.

3.1.1a Evaluatie

De problematiek betreffende kwaliteit is niet nieuw. Al in 2002 maakten jeugdtheatermakers zich zorgen over de kwaliteitsafname binnen de sector. Regisseur Silvia Andringa stelde dat artistieke ontwikkeling nauw verbonden is met experimenteren, maar juist deze factor leek af te nemen binnen het jeugdtheater, wat de sector geen goed doet:

Als we niet snel de artistieke noodzaak weer hoog op de agenda krijgen bij onszelf en de beleidsmakers, is dit het begin van het einde van de ontwikkeling van het Nederlandse jeugdtheater.⁵⁰

Het probleem dat Andringa aankaartte werd in dezelfde periode bevestigd door Bregje Boonstra (auteur jeugdliteratuur). Zij gaf aan dat er binnen het jeugdtheaterbestel de angst leeft dat de artistieke ontwikkeling binnen het jeugdtheater te veel aan banden gelegd zal worden door het cultuurbeleid van de overheid. Bovendien was deze kwaliteitsafname volgens Boonstra al af te leiden uit de juryrapporten van de jeugdtheaterprijzen uit 2002 (en eerder) aangezien in die context vaak gesproken werd over een "gebrek aan energie en ontwikkeling."⁵¹

Het jeugdtheaterveld is volgens Boonstra mede schuldig aan deze ontwikkelingen. Ze wijst op het ontbreken van reflectie en een kritische blik vanuit het jeugdtheater. Zonder reflectie is de kans op een positieve vooruitgang beperkt.⁵² Hoewel Boonstra deze kritische noot al in 2002 plaatste, lijkt het er op dat het jeugdtheaterveld hier niet veel mee gedaan heeft.

3.1.2 Relatie met de markt

Het jeugdtheaterveld stelt veel nadelen te ondervinden van de nadruk op de marktwerking zoals dit door de overheid wordt gestimuleerd. Voormalig jeugdtheatermaker Ad de Bont verwoordt het probleem als volgt:

De sector is in zekere zin ontploft. (...) Daardoor zijn de verbanden tussen makers, afnemers en publiek vervaagd. Het is steeds moeilijker geworden om vast contact op te bouwen met mensen uit het onderwijs en met theaterprogrammeurs. Iedereen is voor zijn eigen hachje gaan vechten.⁵³

Het grootste probleem ligt volgens De Bont in het feit dat de markt te snel is gegroeid en is dichtgeslibd waardoor er weinig ruimte is voor (artistieke) ontwikkeling. Bovendien is hij van mening dat de marktwerking aan deze problemen ten grondslag ligt. De Bont stelt dat

⁵⁰ Andringa, 95.

⁵¹ B. Boonstra, "Een woord vooraf dat best gelezen wil worden," in *Uitgelicht: Nederlands jeugdtheater anno 2002*, red. B. Boonstra, et. al. (Amsterdam: Uitgeverij International Theatre and Film Books 2002): 7-11, 9.

⁵² Idem, 7.

⁵³ B. Zwaneveld, "Afscheid van Ad de Bont en Onny Huisink," *TM* 16.5 (2012): 38-41, 41.

jeugdtheatermakers terug moeten naar de scholen, het beoogde publiek.⁵⁴ De concurrentie heeft een negatief effect op de relatie tussen het onderwijs en het jeugdtheaterveld.

De overheid lijkt, anders dan het jeugdtheaterveld, enkel voordelen te zien in de marktwerking. Dit komt zeer treffend naar voren in de reactie van VVD-lid Arno Rutte op de zorgen van de VNG over de noodzaak van een spoedreparatie binnen de culturele sector. Volgens Rutte wordt "de sector er juist gezonder op. Wij vinden het niet erg als er dingen sneuvelen die niet op eigen benen kunnen staan."⁵⁵ Volgens Rutte is er sprake van een gezonde marktwerking en is er volstrekt geen reden tot zorg.

Ook de huidige minister van cultuur, Jet Bussemaker, wijst op de positieve effecten van de markt door een relatie te leggen tussen de kunstenwereld en de maatschappij. Volgens Bussemaker vraagt deze hedendaagse maatschappij om de zogenoemde *21st Century Skills*; vaardigheden die gerelateerd zijn aan vernieuwing en innovatie.⁵⁶ Cultuur, en dus ook het jeugdtheater, hebben een belangrijke rol hierin aangezien het een sector betreft waarin ontwikkeling hoog op de agenda staat. Dit argument kan tevens gelden als legitieme reden voor de overheidssteun. Desondanks blijft Bussemaker terughoudend over de rol van de overheid binnen de markt. Alleen daar waar de markt onvoldoende werkzaam is, bijvoorbeeld bij het creëren van aanbod, mag de overheid ingrijpen. Er is sprake van een meer "faciliterende rol."⁵⁷ Minister Bussemaker gaat er dus eveneens van uit dat de markt zelfregulerend is en dat de sector op deze wijze gezond functioneert.

Een ander voorbeeld van de inzet van marketingstrategieën in het jeugdtheaterveld is het nieuwe fusiegezelschap MAAS (theatergroep Max, theatergroep Siberia, jeugddansgezelschap Meekers en Theater De Gouvernestraat) in Rotterdam.⁵⁸ Artistiek leider van Siberia, Jolanda Spoel, geeft aan dat niemand van de betrokkenen in eerste instantie zat te wachten op een fusie. Het feit dat de Rotterdamse gemeente toezegde subsidie te verlenen aan het nieuwe gezelschap gaf uiteindelijk de doorslag. Bovendien is Spoel van mening dat je als gezelschap alle kansen moet pakken die je krijgt want "als je alleen maar gaat zitten wachten kom je nergens."⁵⁹ Marketingstrategieën kunnen op deze wijze nieuwe kansen creëren.

3.1.2a Evaluatie

Met de focus op marktwerking streeft de overheid naar een ideale situatie binnen de jeugdtheatermarkt waarin alleen de sterkste gezelschappen overleven. Dit betekent echter niet dat de overheid geen rekening dient te houden met de problemen waar het jeugdtheater tegenaan loopt. Het feit dat jeugdtheatergezelschappen aangeven moeite te hebben om het hoofd boven water te houden toont dat het systeem nog niet op de juiste manier werkzaam is. Extra overheidssteun om gezelschappen te wapenen tegen de markt totdat ze op eigen benen

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ S. Donker, "VVD: cultuursector gezonder na bezuiniging van 200 miljoen," [11 november 2013] *De Gelderlander*. Geraadpleegd op 12 november 2013.

⁵⁶ Bussemaker, "Cultuur beweegt", 2-3.

⁵⁷ Idem, 2.

⁵⁸ S. Kooi, "How to Survive Zijlstra? Deel 6 'Jeugdtheater maken is een gigantische maatschappelijke taak,'" *TM* 16.4 (2012): 44-46, 46.

⁵⁹ Idem, 45-46.

kunnen staan is wellicht noodzakelijk. Of, zoals Hans van Maanen het verwoordt, de overheid "zou er wijs aan doen om het bestel te helpen zich aan te passen aan de nieuwe tijd."⁶⁰

De marktproblematiek is niet nieuw. Al in 2008 uitte Ad de Bont zijn zorgen dat jeugdtheatergezelschappen "elkaar allemaal kapot concurreren. (...) de markt is volledig verzadigd."⁶¹ Bovendien illustreert fusiegezelschap MAAS dat subsidies een doorslaggevende rol spelen binnen de markt. Toch hoeven gedwongen samenwerkingsverbanden niet enkel problemen op te leveren. Zoals theaterjournaliste Jowi Schmitz al in 2003 beschreef is een groter gezelschap nu eenmaal beter bestand tegen de invloeden van de markt.⁶² Dat hier een kern van waarheid in zit wordt bevestigd door jeugdtheaterjournalist Brechtje Zwaneveld in 2012. Volgens haar biedt de nieuwe basisinfrastructuur samen met "verschuivingen en artistieke allianties (...) een veelbelovend perspectief."⁶³

3.1.3 Legitimatie subsidiebeleid

De overheid legitimeert de eisen die ze stelt aan de ontwikkeling van het professioneel jeugdtheater vanuit de opvatting dat jeugdtheater een maatschappelijke bijdrage kan leveren. Er wordt in dit licht vaak gesproken over de instrumentele waarden van kunst. Minister Bussemaker beschreef dit al in haar toespraak *De Staat van het Theater* tijdens de opening van het *Nederlands Theater Festival* (2013). Hoewel Bussemaker aangeeft het liefst over idealen te spreken, benoemt ze opvallend veel instrumentele functies. Zo kan kunst volgens Bussemaker bijdragen aan de democratie doordat kunstenaars via een kritische voorstelling een debat kunnen opstarten. Bovendien spreekt ze over het feit dat kunstenaars via hun creativiteit kunnen bijdragen aan oplossingen voor maatschappelijke problemen, zoals de vergrijzing.⁶⁴ Deze verbintenis met maatschappelijke doelen is een belangrijk overheidsideaal, wat tevens gebruikt wordt ter legitimatie van het gevoerde cultuurbeleid.

Ondanks dat de overheid belang hecht aan het verlenen van subsidiële steun aan het culturele veld, waaronder het professioneel jeugdtheater, is de hedendaagse basisinfrastructuur flink geslonken. Volgens Halbe Zijlstra is deze verkleining gebaseerd op legitieme redenen. In plaats van te verantwoorden waarom de overheid cultuur steunt, lijkt Zijlstra dit principe om te draaien door aan te geven waarom de overheid zich juist terugtrekt. De culturele sector moet, naar zijn mening, veel minder afhankelijk worden van overheidssteun en meer op eigen benen staan. "Subsidie is niet vanzelfsprekend, maar moet gebaseerd zijn op scherpere en beredeneerde keuzes."⁶⁵ Zijlstra legitimeert op deze wijze het wegvallen van subsidies.

Desondanks staat het beleid van Zijlstra haaks op de situatie in een van de kernregio's in Nederland: regio Oost (Gelderland en Overijssel). Jeugdtheatergroep Sonnevand heeft in de basisinfrastructuur de plaats overgenomen van Theatergroep Kwatta. Echter, deze regio is veel te groot voor slechts een gezelschap, er zijn er minimaal twee nodig om alle jeugd in dit gebied

⁶⁰ Van Maanen, 355-336.

⁶¹ M. Arian, "Interview met Ad de Bont. 'Het jeugdtheater is toe aan een grotere uitdaging,'" [29-08-2008] *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 3 december 2013.

⁶² Schmitz, 54.

⁶³ B. Zwaneveld, "Jeugdtheater onder de guillotine," *TM* 16.6 (2012): 44-47, 46.

⁶⁴ J. Bussemaker, "Staat van het theater 2013," Toespraak. [9 september 2013] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 20 november 2013.

⁶⁵ H. Bockma, "Bezuinigingen cultuur: hardste klappen bij theater en beeldende kunst," [10-06-2011] *Volkskrant*. Geraadpleegd op 13 december 2013.

te kunnen bereiken.⁶⁶ Vanuit Kwatta levert artistiek leider Josee Husaarts bovendien kritiek op het feit dat alle jeugdtheatergezelschappen binnen de nieuwe basisinfrastructuur 500.000 euro aan subsidie ontvangen:

(Er) wordt totaal voorbij gegaan aan het feit dat niet alle landsdelen even groot zijn. Men doet altijd net alsof dat vooral voor de gezelschappen in de Randstad nadelig is, omdat daar veel meer kinderen wonen en daar dus een veel grotere taak voor jeugdtheatergezelschappen bestaat. Maar met één jeugdvoorziening in landsdeel Oost is het probleem veel groter, want daar wonen meer kinderen dan in bijvoorbeeld Noord-Holland. De jeugdvoorziening voor landsdeel Oost krijgt per kind verreweg het minste geld, terwijl de opdracht overal hetzelfde is.⁶⁷

3.1.3a Evaluatie

Zijlstra's visie dat er sprake is van beredeneerde keuzes lijkt de werkelijke situatie tegen te spreken. Op welke wijze is de situatie in regio Oost dan beredeneerd? Welke argumentatie zit er achter de ongelijke subsidieverdeling? Dit wordt niet duidelijk uit Zijlstra's visie. Bovendien staat de relatie tussen het onderwijs en het jeugdtheaterveld al langer onder druk. Regisseur Silvia Andringa beschreef dit al in 2002. Ze maakt duidelijk dat haar doelen als maker lijnrecht tegenover de educatieve doelen staan:

Ik ben geen theatermaker geworden om mensen iets te leren, maar om mensen te inspireren, te verwarren of te voeden. (...) Hoe meer wij gehoor geven aan een educatieve opdracht, hoe meer wij onze onafhankelijkheid opgeven en onszelf gaan uitleggen.⁶⁸

Tevens werd al eerder kritiek geuit op het systeem zelf. Dramaturg Berthe Spoelstra stelde in 2007 dat het systeem van de schooleducatie ervoor zorgt dat ieder kind minstens twee keer per jaar in contact komt met kunst en cultuur. Spoelstra geeft aan dat het vreemd zou zijn wanneer we een dergelijk systeem tevens voor volwassenen zouden invoeren. "Volwassenen verplicht laten participeren aan kunst is een lachwekkende, paternalistische gedachte."⁶⁹ Waarom dan wel een dergelijk systeem voor kinderen? Het lijkt erop dat de overheid met deze kritiek vanuit het jeugdtheaterbestel weinig tot niets gedaan heeft.

3.2 Afsluiting analyse

Uit de analyse van het hedendaagse debat betreffende professioneel jeugdtheater is gebleken dat er enkele idealen en aannames bij de betrokken partijen bestaan die in eerste instantie niet met elkaar verenigbaar lijken. Binnen de *figured world* van de overheid heeft het jeugdtheater voornamelijk een instrumentele functie. Binnen de overheid bestaat de aanname dat

⁶⁶ B. Zwaneveld, "Sonnevanc", 27.

⁶⁷ B. Zwaneveld, "Alle ogen weg van Kwatta," *TM* 16.7 (2012): 18-21, 19.

⁶⁸ Andringa, 95.

⁶⁹ B. Spoelstra, "De mens is een hompelaar. Een verkenning van de hedendaagse maatstaven waarmee jeugdtheater wordt beoordeeld," *Theater Schrift Lucifer* 5 (2007): 43-53, 48.

jeugdtheater kan bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Deze aanname is gerelateerd aan het feit dat de overheid ervan uitgaat dat educatie kan helpen om deze waarden van cultuur over te brengen aan de Nederlandse bevolking.

De waarden die binnen de *figured world* van het jeugdtheater bestaan lijken in zijn geheel niet op de vooronderstellingen die de overheid hanteert. Het professioneel jeugdtheater wil voornamelijk serieus genomen worden en vooral niet worden beperkt in de eigen artistieke vrijheid. Ze willen de ruimte om zich verder te ontwikkelen, maar hebben hierbij wel de steun van de overheid nodig. De gezonde marktwerking die de overheid voor ogen heeft lijkt nog niet volgroeid genoeg voor jeugdtheatergezelschappen om volledig zelfstandig te zijn.

Hoofdstuk 4: Conclusie

Begin november (2013) heeft minister Bussemaker in een brief aan de Tweede Kamer aangegeven wat haar plannen zijn voor het cultuurstelsel in de periode 2017-2020. De hoop die betrokkenen uit het jeugdtheaterbestel hadden dat veel van Zijlstra's beslissingen door Bussemaker ongedaan gemaakt zouden worden lijkt ongegrond. Bussemaker geeft aan dat ze met de huidige basisinfrastructuur

op hoofdlijnen tevreden (is). Het stelsel werkt goed en is bestendig. (...) Samen met de andere overheden zorgt het rijk voor een kwalitatief hoogstaand over het land gespreid cultuuraanbod. (...) Het bevordert de kwaliteit en verscheidenheid van het cultuuraanbod in ons land.⁷⁰

De klacht van bijvoorbeeld Theatergroep Kwatta en Theater Sonnevandek over de ongelijke indeling van de huidige basisinfrastructuur lijkt niet te zijn gehoord. Bovendien lijkt Bussemaker van plan om de afgeslankte vorm van de basisinfrastructuur in stand te houden. Hoewel dit laatste nog niet definitief vastligt (een brief met definitieve uitgangspunten komt pas in 2015) dient het culturele veld, en dus ook het professioneel jeugdtheater, hier wel degelijk rekening mee te houden.

Een volgend punt waarover kritiek bestaat in het jeugdtheaterbestel betreft de educatieve taak. Minister Bussemaker is echter niet van plan om deze relatie met het onderwijsveld te wijzigen. Sterker nog, in de kamerbrief geeft ze aan meer op de "kwalitatieve prestaties van instellingen" te gaan letten. Cultuureducatie is onderdeel van deze "kwalitatieve prestaties" en zal in de toekomst meer de aandacht op zich gevestigd zien.⁷¹

Toch is het niet zo dat de overheid een gesloten bastion lijkt voor de jeugdtheatersector. In de afsluitende toespraak op een conferentie van de Boekmanstichting (*De staat van de cultuur: de lancering van de cultuurindex*, 9 december 2013) stelt Bussemaker zich openlijk de vraag of de overheid nog wel op een goede manier de dialoog aangaat betreffende het cultuurbeleid. Volgens Bussemaker is het noodzakelijk om te wijzen op de waarden die verbonden zijn met het cultuurbeleid. Echter, gaan de overheid en de culturele sector het gesprek betreffende deze waarden nog wel op een juiste manier aan?⁷² De opening die Bussemaker via deze opmerking creëert kan zorgen voor een nieuw debat tussen de overheid en het professioneel jeugdtheater om de wederzijdse relatie te verbeteren.

Uit de beschrijving van de voorgeschiedenis van zowel het jeugdtheater als het cultuurbeleid in Nederland blijkt dat de discussie rondom het bestaansrecht van jeugdtheater niet nieuw is. Door de jaren heen heeft de overheid steeds weer opnieuw geprobeerd om jeugdtheater in te zetten om de eigen idealen van maatschappelijke bijdrage te bereiken, terwijl het jeugdtheater hiertegen telkens weer in opstand is gekomen onder het credo van volledige vrijheid en artistieke ontwikkeling.

⁷⁰ J. Bussemaker, "Cultuurstelsel 2017-2020," Kamerbrief [01-11-2013] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 2 januari 2014, 3.

⁷¹ Idem, 4.

⁷² J. Bussemaker, "Toespraak door minister Bussemaker bij de conferentie 'De staat van de cultuur: de lancering van de cultuurindex.'" Toespraak. [20-12-2013] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 2 januari 2014.

Desondanks zijn er enkele aanbevelingen te noemen die kunnen bijdragen aan een positief toekomstbeeld van het professioneel jeugdtheater. Ten eerste is het noodzakelijk om wat meer naar de eigen sector te kijken en te reflecteren op het eigen functioneren. Zeker in deze tijd van bezuinigingen en het feit dat de verkleinde basisinfrastructuur (hoogstwaarschijnlijk) onder minister Bussemaker zal blijven voortbestaan, is het noodzakelijk te achterhalen welke aanbevelingen uit het Nederlandse jeugdtheaterveld ontleend kunnen worden.

Brechtje Zwaneveld stelt dat de jeugdtheatersector zelf heeft bijgedragen aan de hedendaagse problematiek vanwege een "hardnekkige weigering tot veranderen."⁷³ Ze beschrijft dat de oude generatie jeugdtheatermakers te lang is blijven zitten waardoor er te weinig vernieuwing heeft plaatsgevonden.⁷⁴ Deze visie wordt gedeeld door voormalig jeugdtheatermaker Ad de Bont. Volgens De Bont kunnen nieuwe regels wellicht een oplossing bieden. Hij stelt voor om subsidies te verbinden aan de artistiek leiders. Is de vierjarige subsidieperiode voorbij? Dan vertrekt tevens de artistiek leider.⁷⁵ Op deze wijze blijft de doorstroming gehandhaafd. Opvallend genoeg beschreef Jowi Schmitz al in 2003 dat de oude lichter jeugdtheatermakers plaats moesten maken voor 'vers bloed'.⁷⁶ Het feit dat aan deze oproep destijds geen gehoor is gegeven illustreert Zwaneveld's schets van een sector die moeite heeft met verandering. Vernieuwing en reflectie lijken dus belangrijke aanbevelingen volgens de betrokkenen.

Een tweede observatie wordt geuit door minister Bussemaker door aan te geven dat er een aanspreekpunt mist binnen het (jeugd-) theaterbestel. Een persoon die 'symbool' staat voor de sector kan, samen met de overheid, het belang en de waarden van jeugdtheater aantonen aan de Nederlandse bevolking:

Ik doe een beroep op u, theatermensen. (...) U bent als geen ander in staat om die onmisbare waarde van kunst over het voetlicht te brengen. (...) waar is de Robbert Dijkgraaf van de theaterwereld? Die gevestigde of jonge theatermaker, die ons via online-colleges meeneemt in zijn passie om op het podium menselijke relaties te onderzoeken? Of de wereldproblemen van nu om te zetten in spel? (...) Vertel ons, vertel Nederland wat de noodzaak is van wat je maakt!⁷⁷

In een maatschappij waarin burgers stellen dat cultuurbezuinigingen zijn geoorloofd, is dit een belangrijke taak. Datzelfde geldt voor de educatieve opdracht. Uit de toekomstplannen van minister Bussemaker blijkt dat cultuureducatie hoog op de agenda blijft staan. De relatie met educatie verbreken lijkt dus onmogelijk, maar wellicht zou de relatie aangepast kunnen worden. Zoals Dennis Meyer heeft beschreven in 2002, kan het jeugdtheater prima worden ingezet in het onderwijs. Echter, niet uitsluitend. Het onderwijs dient tevens de samenwerking aan te gaan

⁷³ B. Zwaneveld, "Jeugdtheater onder de guillotine," *TM* 16.6 (2012): 44-47, 46.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ Zwaneveld, "Afscheid van Ad de Bont", 41.

⁷⁶ Schmitz, 50-51.

⁷⁷ Bussemaker, "Staat van het Theater".

met bijvoorbeeld volwassentheatergroepen of overige kunstinstellingen. Volgens Meyer is het enkel op deze wijze mogelijk om samen vorm te geven aan cultuureducatie.⁷⁸

Kunstsocioloog Pascal Gielen stelt dat kunst enkel goed functioneert binnen een artistieke biotoop die volledig in balans is. Gielen verwijst naar een geheel van vier domeinen die zich op een specifieke manier tot elkaar verhouden en een brug slaan tussen de praktijk en de theorie. Deze domeinen zijn de domestieke ruimte, de gemeenschapsruimte, de markt en de civiele ruimte.⁷⁹ De actuele cultuursector wordt geconfronteerd met een overheid die zich steeds meer terugtrekt en meer taken overhevelt aan de markt. De uitkomsten van de analyse tonen aan dat de marktruimte hierdoor te sterk aanwezig is waardoor de artistieke biotoop uit balans dreigt te raken. Reflectie in de vorm van publicaties door het jeugdtheaterveld zijn te veel afwezig om het marktaandeel tegenwicht te bieden.

Zowel de overheid als het professioneel jeugdtheater dienen pogingen te ondernemen om de relatie te verbeteren. Om beter naar elkaar te luisteren, om op elkaar in te spelen en om de artistieke biotoop in balans te brengen. Door de in kaart gebrachte problemen op te lossen worden er kansen geboden voor komende cultuurnotaperiode 2017-2020. Echter, enige durf vanuit de jeugdtheatersector is wel noodzakelijk. Of zoals Jowi Schmitz in 2003 al aangaf:

Maar misschien is de grootste crisis in het jeugdtheater dat de meeste makers de problemen wel zien, maar huiverig zijn om het comfortabele zadel waarop ze al jaren voortdraven, te verruilen voor een wilde galop op een nieuw paard. Toch is dat altijd beter dan langzaam weg te kwijnen en uiteindelijk opgeslokt te worden door een conservatief systeem.⁸⁰

⁷⁸ Meyer, 54.

⁷⁹ P. Gielen, "Artistieke praxis en de neoliberalisering van de onderwijsruimte," in *Denken in kunst*, red. H. Borgdorff en P. Sonderen (Leiden: Leiden Publications, 2012): 86-102.

⁸⁰ Schmitz, 54.

Bibliografie

Literatuur

Boonstra, B. et. al., red. *Uitgelicht: Nederlands jeugdtheater anno 2002*. Amsterdam: Uitgeverij International Theatre and Film Books, 2002.

Gee, J. P. *How to do Discourse Analysis: A Toolkit*. Londen: Routledge, 2011.

Gielen, P. "Artistieke praxis en de neoliberalisering van de onderwijsruimte." In *Denken in kunst*, geredigeerd door Henk Borgdorff en Peter Sonderen, 86-102. Leiden: Leiden Publications, 2012.

Hoon, H. de. *Hoezo jeugdtheater?! De positie van jongeren binnen het Nederlandse jeugdtheater*. Masterthesis. Universiteit Utrecht, 15 augustus 2011.

Iperen, D. van. *Inkrimping of verrijking? De verwachte gevolgen van de herinrichting van de cultuurnotasystematiek op het jeugdtheaterbestel*. Masterthesis. Universiteit Utrecht, 10 september 2008.

Kooi, S. "How to Survive Zijlstra? Deel 6 'Jeugdtheater maken is een gigantische maatschappelijke taak.'" *TM* 16.4 (2012): 44-46.

Krans, A. *Vertraagd effect. Hedendaags theater in 1 inleiding en 18 interviews*. Amsterdam: Theater Instituut Nederland, 2005.

Maanen, H. van. *Het Nederlandse toneelbestel van 1945 tot 1955*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997.

Pots, R. *Cultuur, koningen en democraten. Overheid & cultuur in Nederland*. 4^e druk Amsterdam: Boom, 2010.

Schaik, H. van, red. *Jeugdtheater in Europa, een overzicht*. Utrecht: LOKV, 1993.

Schmitz, J. "Crisis! Een kritische beschouwing van het Nederlandse jeugdtheater." *Boekman Kind en Kunst* 15.56 (2003): 50-54.

Smithuijsen, C. B. *Cultuurbeleid in Nederland*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap/ Boekmanstudies, 2007.

Spoelstra, B. "De mens is een hompelaar. Een verkenning van de hedendaagse maatstaven waarmee jeugdtheater wordt beoordeeld." *Theater Schrift Lucifer* 5 (2007): 43-53.

Twaalfhoven, A. "De bloeiperiode van het jeugdtheater." In *Jeugdtheater geen kinderspel. Beknopte geschiedenis van het jeugdtheater in Nederland*, geredigeerd door Rob Erenstein, 75-96. Amsterdam: Nederlands Theater Instituut/ International Theatre and Film Books, 1991.

---. "Van jonge mensen en de dingen die gaan komen." *Boekman Kind en Kunst* 15.56 (2003): 6-17.

Zwaneveld, B. "Afscheid van Ad de Bont en Onny Huisink." *TM* 16.5 (2012): 38-41.

---. "Alle ogen weg van Kwatta." *TM* 16.7 (2012): 18-21.

---. "Festival Tweekakt. 'Jeugdtheater is een vorm van kunst.'" *TM* 16.2 (2012): 16-18.

---. "Jeugdtheater onder de guillotine." *TM* 16.6 (2012): 44-47.

---. "Sonnevanck heeft de weg omhoog gevonden." *TM* 16.8 (2012): 26-28.

Overige bronnen

Arian, M. "Interview met Ad de Bont. 'Het jeugdtheater is toe aan een grotere uitdaging.'" [29-08-2008] *De Groene Amsterdammer*. Geraadpleegd op 3 december 2013.

<http://www.groene.nl/artikel/het-jeugdtheater-is-toe-aan-een-grotere-uitdaging>

Bockma, H. "Bezuinigingen cultuur: hardste klappen bij theater en beeldende kunst." [10-06-2011] *Volkskrant*. Geraadpleegd op 13 december 2013.

<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2676/Cultuur/article/detail/2444074/2011/06/10/Bezuinigingen-cultuur-hardste-klappen-bij-theater-en-beeldende-kunst.dhtml>

Bussemaker, J. *Cultuur beweegt. De betekenis van cultuur in een bewegende samenleving*. Den Haag, 10 juni 2013.

---. "Cultuurstelsel 2017-2020." Kamerbrief. [01-11-2013] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 2 januari 2014.

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/11/02/cultuurstelsel-2017-2020.html>

---. "Staat van het theater 2013." Toespraak. [9 september 2013] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 20 november 2013.

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/09/09/staat-van-het-theater-2013.html>

---. "Toespraak door minister Bussemaker bij de conferentie 'De staat van de cultuur: de lancering van de cultuurindex.'" Toespraak. [20-12-2013] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 2 januari 2014.

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/12/20/toespraak-door-minister-bussemaker-bij-de-conferentie-de-staat-van-de-cultuur-de-lancering-van-de-cultuurindex.html>

Deuss, B. "'Jeugdtheater is kúnst, geen educatie.' Regisseur Jos van Kan verruult het jeugdtoneel voor muziektheater en opera." [04-01-2003] *Volkskrant*. Geraadpleegd op 24 november 2013.

Donker, S. "VVD: cultuursector gezonder na bezuiniging van 200 miljoen." [11 november 2013] *De Gelderlander*. Geraadpleegd op 12 november 2013.

http://www.gelderlander.nl/algemeen/binnenland/vvd-cultuursector-gezonder-na-bezuiniging-van-200-miljoen-1.4090118?ref=search_form

Ginneken, J. van en Geert Willems. "'Inspiratie? Bij de vijver zitten en 'n kikker zien.'" [13-12-2013] *De Gelderlander*. Geraadpleegd op 13 december 2013.

Plasterk, R. *Kunst van Leven. Hoofdlijnen Cultuurbeleid*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap/ Koninklijke De Swart, 2007.

Raad voor Cultuur. *Advies bezuiniging cultuur 2013-2016. Noodgedwongen keuzen*. Raad voor Cultuur, 29 april 2011.

---. *Slagen in cultuur. Culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Raad voor Cultuur, 21 mei 2012.

"Spoedreparatie van cultuurbezuinigingen noodzakelijk." [07-11-2013] *Vereniging van Nederlandse Gemeenten*. Geraadpleegd op 12 november 2013.

<http://www.vng.nl/onderwerpenindex/cultuur-en-sport/cultuur-kunst-en-kunstenaars/nieuws/spoedreparatie-van-cultuurbezuinigingen-noodzakelijk>

Zijlstra, H. *Besluiten culturele basisinfrastructuur 2013-2016*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, september 2012.

---. "Meer dan kwaliteit, een nieuwe visie op cultuurbeleid." [10-06-2011] *Rijksoverheid*. Geraadpleegd op 20 december 2013.

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kunst-en-cultuur/documenten-en-publicaties/notas/2011/06/10/meer-dan-kwaliteit-een-nieuwe-visie-op-cultuurbeleid.html>

---. *Uitgangspunten cultuurbeleid*. Brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, december 2010.